

۱) فعل کمکی و فرمهای مختلف آن :

فعل کمکی بوسیله ریشه فعل « بيلمك bilmək » (دانستن) همراه فعل دیگر ساخته می‌شود. فعل « بيلمك » (بیل) با افعال دیگر پیوند می‌خورد و بین آنها نیز يك حرف اضافی پیوندی « آ » یا « آ » (a , ə) افزوده می‌شود و برای مثال فعل « گل » به شکل « گله بیل gəl ə bil » در می‌آید.

در ساختن افعال کمکی (مرکب کمکی) حرف اضافی « a , ə » را به فعل اولی پیوند داده و فعل دومی را جدا (به شکل « گله بیل gəl ə bil ») می‌نویسند. به نظر می‌رسد که دلیل جدا نوشتن آن خط عربی باشد .

چرا که با خط عربی حرف « آ » آخری را به شکل « ه » نوشته و حرف « ه » (ə) و « آ a » را در آخر کلمه نمی‌توان به حرف بعدی پیوند داد. مثال:

گله بیل (سعی کن که بتوانی بیائی) ، دئیه بیل (سعی کن که بتوانی بگوئی) ، آلا بیل (سعی کن که بتوانی بگیری) و....

فعلی که آخرین حرف صدادار آن به یکی از حروف آهنگ بالائی e,ə,i,ö,ü ختم شود ، به شکل زیر به ضمائر شخصی صرف می‌شود. مثال :

۱-۱) حالت امری فعل کمکی : (سعی کن که بتوانی بیائی)

biz	gələ bilək	بیز گله بیلک	mən	gələ bilim	من گله بیلیم
siz	gələ bilin	سیز گله بیلین	sən	gələ bil	سن گله بیل
onlar	gələ bilsinlər	اونلار گله بیلسینلر	o	gələ bilsin	او گله بیلسین

توجه : جدا نوشتن فعل مذکور (گله - بیل) ، فعل اولی (گله) را به شکل « فعل آرزوئی » در

می‌آورد و از این روست که فعل کمکی کمی جنبه « آرزوئی » نیز به خود می‌گیرد. زیرا

حرف « a , ə » در آخر فعل علامت مخصوص « فعل آرزوئی » می‌باشد .

- فعلی که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ پائینی می باشد :

من گله بیلسم ، سن گله بیلسن ، او گله بیلسه
بیز گله بیلسک ، سیز گله بیلسه نیز ، اونلار گله بیلسه لر

۱-۱) نفی فعل امری کمکی بوسیله «مه» و «ما» به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می شود :

من گله بیلمه ییم mən gələ bilmim ، بیز گله بیلمه یک biz gələ bilməyək
سن گله بیلمه sən gələ bilmə ، سیز گله بیلمه یین siz gələ bilməyin
او گله بیلمه سین o gələ bilməsin ، اونلار گله بیلمه سینلر onlar gələ bilməsinlər

۱-۲) گذشته های مختلف فعل کمکی به شکل زیر می باشد : گذشته :

من گله بیلدیم mən gələ bildim
سن گله بیلدین sən gələ bildin
او گله بیلدی o gələ bildi

گذشته دور : من گله بیلمیشم mən gələ bilmişəm
گذشته دورتر: من گله بیلمیشدیم mən gələ bilmişdim

۲) حالت فعل کمکی در زمان حال به شکل زیر می باشد :

من گله بیلیرم mən gələ bilirəm ، بیز گله بیلیریک biz gələ bilirik
سن گله بیلیرسن sən gələ bilirsən ، سیز گله بیلیرسینیز siz gələ bilirsiniz
او گله بیلیر o gələ bilir ، اونلار گله بیلیرلر onlar gələ bilirlər

- فعلی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ پائینی می باشد :

من آلابیلیرم ، سن آلابیلیرسن ، او آلابیلیر
بیز آلابیلیریک ، سیز آلابیلیرسینیز ، اونلار آلابیلیرلر .

۲-۱) حالت نفی فعل کمکی در زمان حال به شکل زیر می باشد:

من گله بیلیرم mən gələ bilmirəm ، بیز گله بیلیردیک
سن گله بیلیرسن sən gələ bilmirsən ، سیز گله بیلیردینیز
اؤ گله بیلیر o gələ bilmir ، اونلار گله بیلیردیلر

۲-۲) گذشته های مختلف استمراری فعل کمکی به شکل زیر می باشد:

گذشته : من گله بیلیردیم mən gələ bilirdim
گذشته دور : من گله بیلیرمیشم mən gələ bilirmişəm
گذشته دور تر : من گله بیلیرمیشدیم mən gələ bilirmişdim

۲-۳) حالت نفی گذشته های مختلف استمراری فعل کمکی به شکل زیر می باشد :

گذشته : من گله بیلیردیم mən gələ bilmirdim
گذشته دور : من گله بیلیرمیشم mən gələ bilmirmişəm
گذشته دور تر : من گله بیلیرمیشدیم mən gələ bilmirmişdim

- اصل فعل: من « gələ bilmiyirdim » می باشد که آن مخفف شده است

۳) صرف آینده نزدیک فعل کمکی به شکل زیر می باشد :

من گله بیلرم mən gələ bilərəm
سن گله بیلرسن sən gələ bilərsən
اؤ گله بیلر o gələ bilər
بیز گله بیلرک biz gələ bilərik
سیز گله بیلرسینیز siz gələ bilərsiniz
اونلار گله بیلرلر onlar gələ bilərlər

۳-۱) نفی آینده نزدیک فعل کمکی به شکل زیر می باشد :

شکلی که امروزه صرف می شود .

(فرم اصلی فعل)

(gələ bilməyəram)	mən gələ bilməram	من گله بيلمه رم
(gələ bilməyərsən)	sən gələ bilməzsən	سن گله بيلمزسن
	o gələ bilməz	او گله بيلمز

۲-۳) صرف آینده نزدیک فعل کمکی در گذشته های مختلف به شکل زیر می باشد :

mən gələ bilərdim	من گله بيلرديم	گذشته :
mən gələ bilərmişəm	من گله بيلرميشم	گذشته دور :
mən gələ bilərmişdim	من گله بيلرميشديم	گذشته دورتر :

۳-۳) نفی آینده نزدیک فعل کمکی در گذشته های مختلف به شکل زیر می باشد:

mən gələ bilməyərdim	من گله بيلمه يه رديم	گذشته : به جای :
mən gələ bilməzdim	من گله بيلمزديم	گفته ميشود :
mən gələ bilməyərmışəm	من گله بيلمه يه رميشم	گذشته دور: بجای :
mən gələ bilməzmişəm	من گله بيلمزميشم	گفته ميشود :
mən gələ bilməyərmışdim	من گله بيلمه يه رميشديم	گذشته دورتر: بجای :
mən gələ bilməzmişdim	من گله بيلمزميشديم	گفته ميشود :

۴) صرف آینده فعل کمکی (با اجك) به شکل زیر می باشد :

mən gələ biləcəyəm	من گله بيله جه يم
sən gələ biləcəksən	سن گله بيله جك سن
o gələ biləcək	او گله بيله جك
biz gələ biləcəyik	بیز گله بيله جه ييك
siz gələ biləcəksiniz	سيز گله بيله جك سينيز
onlar gələ biləcəklər	اونلار گله بيله جكلر

۳-۱) نفی آینده فعل کمکی به شکل زیر می‌باشد :

mən gələ bilməyəcəyəm	من گله بیلمه یه جه یم
sən gələ bilməyəcəksən	سن گله بیلمه یه جک سن
o gələ bilməyəcək	او گله بیلمه یه جک

کلمه سازی جدید بوسیله فعل کمکی و پسوند مصدری فعل کمکی را با پسوند مصدری می‌توان به شکل مصدر در آورد و در جملات مختلف با مفهوم جدیدی بکار برد. برای مثال به ترکیب کلمات زیر توجه کنید :

آلا بیلمک	ala bilmək	(بتوان گرفت)
گله بیلمک	gələ bilmək	(بتوان آمد)
ائده بیلمک	edə bilmək	(بتوان کاری را انجام داد)
یئیه بیلمک	yeyə bilmək	(بتوان خورد)
گوله بیلمک	gülə bilmək	(بتوان خندید)
اؤخویا بیلمک	oxuya bilmək	(بتوان خواند)
گۆره بیلمک	görə bilmək	(بتوان دید)

توجه : از اینکه آخر کلمات مصدری مذکور با فعل کمکی (بیلمک) ساخته شده و از اینکه آخرین حرف صدادار فعل « بیل bil » حرف « i » می‌باشد ، در نتیجه کلیه پسوندهای مصدری آن

بوسیله پسوند mək بکار گرفته می‌شوند. مثل :

گوره بیلمک görə bilmək ، آلابیلمک ala bilmək....

کلمات مذکور به شکل زیر بکار گرفته می‌شوند . مثال :

منیم آلا بیلمه یم məmim ala bilməyim (طریقہ [توان] گرفتن من)

منیم گله بیلمه یم mənim gələ bilməyim (توان [طریقہ] آمدن من)

کلمه سازی تشبیهی با فعل کمکی بیلمک :

اگر ریشه فعل « بيلمك » را به همراه کلمه « ائله elə » بکار بریم . کلمه تشبیهی به شکل « ائله بیل elə bil » ساخته می شود. مثال :

- o oğlan elə bil div(dev)dir. آن پسر مثل دیو است. او اوغلان ائله بیل دئودیر.
- o qiz elə bil çiçəkdir. آن دختر مثل گل است. او قیز ائله بیل چیچکدیر.
- o quzu elə bil camışdır. آن بره مثل گاو میش است. او قوزو ائله بیل جامیشدیر.
- bu ev elə bil dağdır. این خانه مثل يك کوه می ماند. بۇ ائو ائله بیل داغدیر.

(۱) فعل کمکی با علامت فاعلیت صفتی :

اگر پسوند فعل فاعلیت صفتی (an , ən) را به فعل کمکی پیوند دهیم ، فعل جدیدی به نام فعل کمکی فاعلیت صفتی به شکل زیر در می آید . مثال :

گلّه بیلن	gələ bilən	(آن کسی که توانائی آمدن دارد)
گئده بیلن	gədə bilən	(آن کسی که توانائی رفتن دارد)
یئیه بیلن	yeyə bilən	(آن کسی که توانائی خوردن دارد)

(۱-۱) فعل کمکی فاعلیت صفتی به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می شود :

(من آن کسی هستم که می توانم بیایم .)

mən gələ bilənəm من گلّه بیلنم

sən gələ bilənsən سن گلّه بیلن سن

o gələ bilən (dir) او گلّه بیلن (دیر)

(۱-۲) نفی فعل کمکی فاعلیت صفتی بوسیله « مه » و « دئگیل » صورت می گیرد :

نفی آن بوسیله « مه » و « ما » به شکل زیر صرف می شود. مثال :

(من آن کسی هستم که نتوانستم بیایم .)

mən gələ bilməyənməm	من گله بيلمه يه نم
sən gələ bilməyənsən	سن گله بيلمه ين سن
o gələ bilməyən (dir)	او گله بيلمه يه ن (دير)

۳-۱) نفی فعل کمکی فاعلیت صفتی بوسیله کلمه « دئگیل » با مفهوم دیگر به شکل

زیر نفی و صرف می باشد : (« من آن کسی نیستم که بتوانم بیایم » .)

mən gələ bilən deyiləm	من گله بیلن دئگیلم
sən gələ bilən deyilsən	سن گله بیلن دئگیلسن
o gələ bilən deyil (dir)	او گله بیلن دئگیل (دير)

۴-۱) گذشته های مختلف فعل کمکی فاعلیت صفتی به شکل زیر است:

mən gələ bilən idim	من گله بیلن یدیم	گذشته .
mən gələ bilən imişəm	من گله بیلن یمیشم	گذشته دور :
mən gələ bilən imişdim	من گله بیلن یمیشدیم	گذشته دورتر :

در صرف این فعل ، حرف صدادار پسوند ماضی (i) را مخفف نمی کنند.

۵-۱) نفی گذشته های مختلف فعل کمکی فاعلیت صفتی با کلمه « دئگیل » به

شکل زیر صورت می گیرد :

mən gələ bilən deyildim	من گله بیلن دئگیل دیم	نفی گذشته :
sən gələ bilən deyilmişsən	سن گله بیلن دئگیل می شسن	نفی گذشته دور :
o gələ bilən deyilmişdi	او گله بیلن دئگیل میشدی	نفی گذشته دورتر :

۲) کلمه سازی بوسیله فعل کمکی با پسوند دو گانه مصدری:

اگر حرف پیوندی (ə,a) فعل کمکی را حذف کرده و بجای آن يك پسوند مصدری

(« مك » و يا « ماق ») اضافه كنيم كلمه تازه اى با مفهومی جديد بوجود می آید. مثال:
(توانائی انجام کاری را داشتن)

اؤزمك بيلمك üzmək bilmək (شنا کردن [توانستن] بلد بودن)
يازماق بيلمك yazmaq bilmək
دانشماق بيلمك danışmaq bilmək

كلمات مذکور در جمله به شكل زیر بكار گرفته می شوند :

بۇ زمانه ده هر كيمه يازماق بيلمك لازيم دير. (در این زمانه هر كس الزاماً بايد نوشتن بلد باشد) بدانند).
bu zəmanədə hər kimə yazmaq bilmək lazımdır.

– كلمات مذکور كه بوسیله فعل كمكى همراه دو پسوند مصدری بوجود می آیند ، با حذف آخرین پسوند مصدری به شكل ریشه فعل در آمده و به اشكال مختلف زیر صرف می شوند . مثال :

۳) صرف امری فعل كمكى با پسوند دو گانه مصدری
به شكل زیر می باشد:

من	اؤخوماق بيلميم	mən oxumaq bilim	(من خواندن بدانم)
سن	اؤخوماق بيل	sən oxumaq bil	(تو خواندن بدان)
او	اؤخوماق بيلسين	o oxumaq bilsin	(او خواندن بدانند)
بيز	اؤخوماق بيله ك	biz oxumaq bilək	(ما خواندن بدانيم)
سيز	اؤخوماق بيلين	siz oxumaq bilin	(شما خواندن بدانيد)
اونلار	اؤخوماق بيلسينلر	onlar oxumaq bilsinlər	(آنها خواندن بدانند)

۳-۱) گذشته های مختلف فعل كمكى با پسوند دو گانه مصدری به شكل

زیر برای ضمائر شخصی صرف می شود:

mən üzmək bildim	من اۆزمك بيلديم	گذشته :
sən üzmək bildin	سن اۆزمك بيلدين	
o üzmək bildi	اؤ اۆزمك بيلدى	
mən üzmək bilmişəm	من اۆزمك بيل ميشم	گذشته دور :
mən üzmək bilmişdim	من اۆزمك بيل ميشديم	گذشته دورتر :

۴) فعل كمكى با پسوند دو گانه مصدرى در زمان حال به

شكل زير صرف مى شود : (من شنا كردن بلد هستم)

mən üzmək bilirəm	من اۆزمك بيليرم
sən üzmək bilirsən	سن اۆزمك بيليرسن
o üzmək bilir	اؤ اۆزمك بيلير

۴-۱) گذشته های استمراری مختلف فعل كمكى با پسوند دو گانه مصدرى به

شكل زير مى باشد :

mən üzmək bilirdim	من اۆزمك بيليرديم	گذشته :
mən üzmək bilirmişəm	من اۆزمك بيليرميشم	گذشته دور :
mən üzmək bilirmişdim	من اۆزمك بيليرميشديم	گذشته دورتر :

۵) آينده نزديك فعل كمكى با پسوند دو گانه مصدرى به

شكل زير صرف مى شود:

mən oxumaq bilərəm	من اؤخوماق بيلرم
sən oxumaq bilərsən	سن اؤخوماق بيلرسن
o oxumaq bilər	اؤ اؤخوماق بيلر

۵-۱) آينده نزديك فعل كمكى با پسوند دو گانه مصدرى در گذشته های مختلف به

شکل زیر می‌باشد :

mən oxumaq bilərmid	من اؤخوماق بیلردیم	گذشته :
mən oxumaq bilərmişəm	من اؤخوماق بیلر میشم	گذشته دور :
mən oxumaq bilərmişdim	من اؤخوماق بیلر میشدیم	گذشته دورتر :

۶) آینده فعل کمکی با پسوند دو گانه مصدری به شکل زیر

صرف می‌شود : (من خواهم توانست بخوانم و یا من خواندن یاد خواهم گرفت)

mən oxumaq biləcəyəm	من اؤخوماق بیله جه یم
sən oxumaq biləcəksən	سن اؤخوماق بیله جه کسن
o oxumaq biləcək	اؤ اؤخوماق بیله جک

۶-۱) آینده فعل کمکی با پسوند دو گانه مصدری در گذشته های مختلف به شکل

زیر برای صرف می‌شود :

mən demək biləcəydim	من دئمک بیله جه یدیم	گذشته :
mən demək biləcəymişəm	من دئمک بیله جه یمیشم	گذشته دور :
mən demək biləcəymişdim	من دئمک بیله جه یمیشدیم	گذشته دورتر :

۷) ماضی نقلی فعل کمکی به شکل زیر صرف می‌شود:

(معمولاً ماضی نقلی را برای اول شخص مفرد و جمع صرف نمی‌کنند.)

sən gələ bilibsən	سن گله بیلیب سن
o gələ bilib (dir)	اؤ گله بیلیب
siz gələ bilibsiniz	سیز گله بیلیب سینیز
onlar gələ biliblər	اونلار گله بیلیب لر